

О. Боков,
А. Любарська

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІ ЗОВНІШНЬОЇ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНДИКАТОР ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано сучасний стан зовнішньої трудової міграції населення України. Розглянуто причини активізації процесів зовнішньої трудової міграції населення. Визначено напрями щодо удосконалення державної міграційної політики країни.

Ключові слова: міграція, зовнішня трудова міграція, зайнятість, робоча сила, ринок праці, глобалізація.

На сучасному етапі розвитку України глобалізація торкнулась практично усіх сфер суспільного життя. Особливо розвиток глобалізаційних процесів впливає на ринок робочої сили, що сприяє міжнародній міграції робочої сили. Динамічний розвиток світового ринку робочої сили стимулює не тільки зростання процесів економічної інтеграції та глобалізації, але й сприяє культурному обміну, поширенню освіти та демократичних цінностей у світі. З іншого боку, не можна відкидати негативні прояви зростання розвитку міжнародної міграції, такі як, трудове рабство та торгівля людьми, зростання соціального сирітства, “відтік мізків” тощо. Зважаючи на суттєві наслідки міжнародної міграції робочої сили як у світових масштабах, так і в розрізі окремих країн, дослідження процесів зовнішньої міграції залишається в переліку актуальних питань сучасної науки.

Вагомий внесок у дослідження питань формування та регулювання ринку праці внесли такі вітчизняні вчені, як С. Бандур, Д. Богиня, І. Гнібіденко, Е. Лібанова, Т. Петрова та інші.

Питання зовнішньої міграції, що значно посилюється в умовах глобалізації економіки, досліджуються в працях О. Бокова, Л. Мазуки, О. Малиновської, М. Романюка, В. Саріогло, О. Хомри.

Активізація міграційних процесів населення України в умовах глобалізації потребує постійного моніторингу та аналізу наслідків їх впливу на її соціально-економічний розвиток, що актуалізує тему дослідження.

Метою статті є аналіз сучасного стану зовнішньої трудової міграції населення України, виявлення чинників, які впливають на зростання її обсягів, та розробка пропозицій щодо удосконалення державної міграційної політики країни.

На сучасному етапі економічного розвитку, в умовах глобалізації, особливої актуальності набуває дослідження трудових міграційних поїздок із України до інших країн. Постає необхідність формування державної політики щодо регулювання трудових міграцій, до того ж ефективність відповідних заходів буде досягнута лише за умови, якщо їх розробка та впровадження ґрунтуватимуться на потужній аналітичній базі досліджень у цій сфері.

Регулювання міждержавних трудових міграцій у світі здійснюється на основі Міжнародної Конвенції ООН про захист прав трудящихих-мігрантів і членів їх сімей,

імміграційного законодавства приймаючих країн та багатосторонніх і двосторонніх міжнародних договорів про трудову діяльність іноземних громадян. До того ж, якщо Конвенція ООН про трудящих-мігрантів є початковою нормативною базою для регулювання міжнародних трудових міграцій, а імміграційне законодавство кожної з країн – головним інструментом регулювання міграцій, то міжнародні договори про використання робочої сили трудящих-мігрантів дають змогу консолідувати зусилля низки країн у створенні сприятливих умов розвитку трудових міграцій в інтересах зацікавлених сторін [1].

Міграція робочої сили – це процес стихійного або організованого переміщення працездатного населення в межах міжнародного ринку праці. Переїзд робочої сили з однієї країни в іншу на тривалий строк, як правило не менше року, утворює зовнішню міграцію. Причини, які зумовлюють міграцію робочої сили, різноманітні. Загалом їх можна розділити на дві групи: загальні, які визначають тенденції розвитку всіх форм міжнародних економічних відносин, і специфічні, що пов’язані тільки з міграцією [2].

Існують різні критерії класифікації форм і тенденцій розвитку зовнішньої міжнародної міграції робочої сили. Зовнішня міграція поділяється за своєю суттю на стаціонарну і трудову (рис. 1).

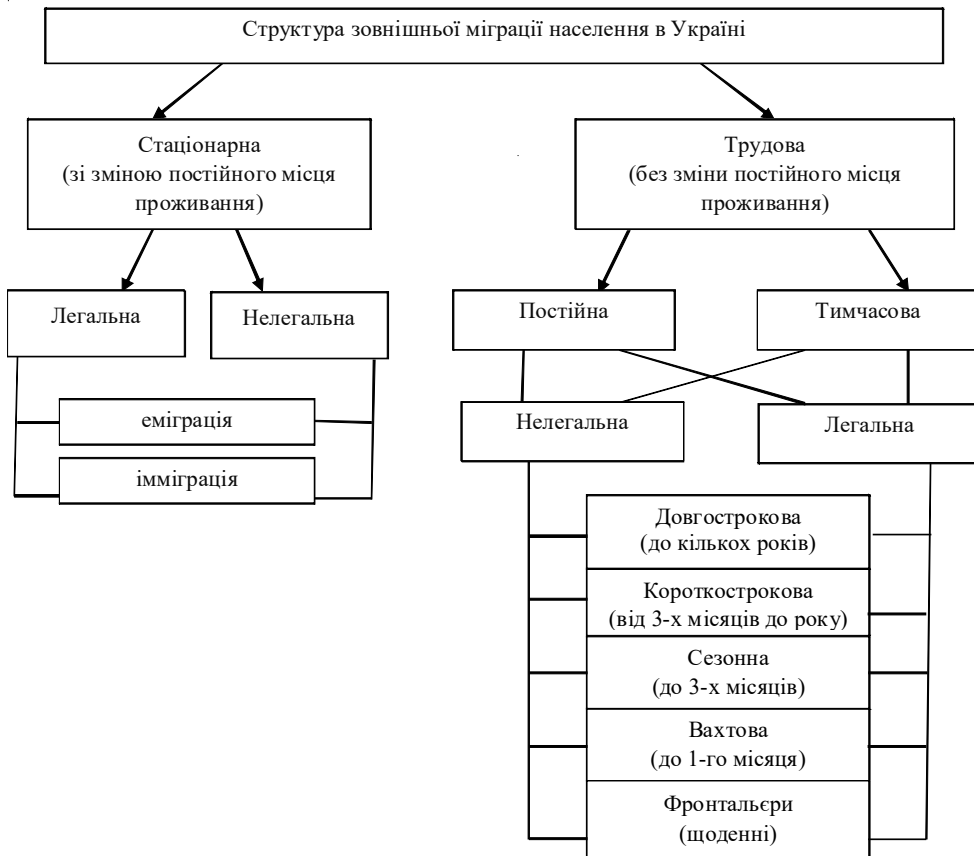


Рис. 1. Схема зовнішньої міграції населення України

За напрямками руху стаціонарну зовнішню міграцію розрізняють на еміграцію (виїзд робочої сили за межі країни) й імміграцію (її в'їзд у країну). Своєю чергою, стаціонарну зовнішню міграцію можна розподілити на легальну і нелегальну.

Зовнішня трудова міграція може бути постійна і тимчасова, яка також поділяється на легальну і нелегальну. Залежності від роботи, яку виконує трудовий мігрант, за терміном перебування за межею держави можна розподілити її на довгострокову, короткострокову, сезонну, вахтову і щоденну.

Основними закономірностями розвитку зовнішніх трудових міграцій в Україні на сучасному етапі є:

- формування в структурі робочої сили України численного контингенту осіб, для яких трудова міграція є основним видом зайнятості;
- диференціація рівня міграційної мобільності залежно від якісних характеристик індивідів;
- трудова міграція, як правило, є альтернативою можливому постійному виїзду, а не підготовкою до нього, але зі збільшенням тривалості та частоти поїздок вірогідність повернення мігранта знижується;
- зайняття українськими трудовими мігрантами ніш на відносно менш привабливих ринках праці країн Східної Європи [3];
- залежність обсягів трудових міграцій від віддалі, ємності ринків праці країн-реципієнтів та ментальних особливостей їх населення (основна частина трудових мігрантів виїжджає до сусідніх слов'янських країн, з більш високим соціально-економічним розвитком). Водночас при здійсненні трудової міграції жителі прикордонних регіонів України здебільшого орієнтуються на сусідні з їх областю країни (рис. 2).

За даними проведеного дослідження Представництва Міжнародної організації з міграції в Україні (далі – МОМ), у 2014 – 2015 р. на ці країни припадає приблизно 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів із України.

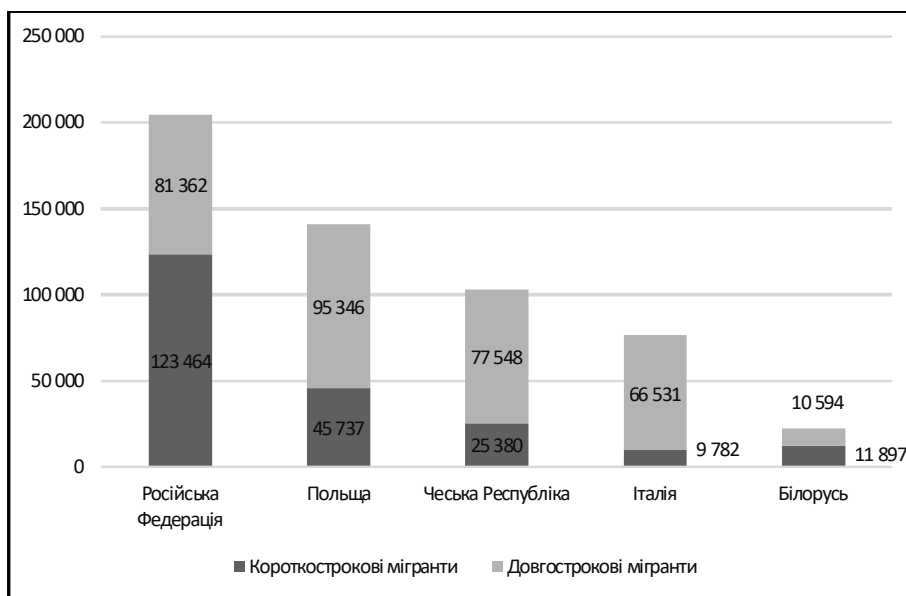


Рис. 2. Основні країни призначення трудових мігрантів з України

Порівняно з учасниками стаціонарних міграцій, тимчасові мігранти здебільшого переміщуються на менші віддалі, внаслідок чого основні країни-приймачі осіб, які виїждять з України на постійне проживання за межі пострадянського простору (Ізраїль, Німеччина, США), не належать до найбільших реципієнтів української робочої сили. Більшість трудових мігрантів намагаються максимізувати свій дохід від продажу своєї робочої сили за кордоном при мінімізації витрат, наслідком чого свідомо погоджуються на несприятливі умови праці і перебування, важливими є і отримання “міграційних” доходів не лише як засобу підвищення рівня та якості життя окремих верств населення, а й як джерела інвестування в економіку України. Так, опитування, проведене на замовлення МОМ у 2015 р., показало, що 8% українців планують найближчим часом знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. За даними аналогічного дослідження 2011 р., таких було 6% [4].

Серед основних причини, які зумовлюють зростання обсягів зовнішньої міграції населення, доцільно виділити такі:

- інтернаціоналізація господарського життя;
- нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих країн;
- структурні зрушення в економіці, спричинені НТР, які обумовлюють витіснення робочої сили із одних галузей і додаткову потребу в ній інших;
- економічна політика міжнародних корпорацій, які концентрують трудоємні виробництва в одних країнах і наукоємні – в інших;
- політична й економічна нестабільність в окремих державах [5].

Окрім цього, доцільно відокремити причини, які залежать від рівня та якості життя населення в різних країнах, а саме: відмінності між країнами в рівні заробітної плати і соціального забезпечення (в розвинутих країнах заробітна плата в декілька разів вища, ніж в інших, кращі житлові умови, вищий рівень охорони здоров'я, освіти, пенсійного і соціального забезпечення), відмінності між країнами в можливостях і умовах професійного зростання [6].

Зростання зв'язків у сфері макроекономічної політики потребує координації між країнами, оскільки на сьогодні держави неспроможні вирішувати питання зайнятості самостійно. Структура міжнародних інвестицій, зростання обсягів торгівлі, міжнародна трудова міграція впливають на соціально-трудові відносини, кількість та якість робочих місць, доходи працюючих громадян, рівень зайнятості.

Основною причиною для трудової еміграції з України є бажання трудового емігранта покращити рівень та якість життя як для себе, так і для своїх близьких що спричинено низьким рівнем заробітної плати в країні, навіть порівняно з країнами, які нещодавно приєдналися до ЄС (рис. 3) [7].

За даним дослідження компанії Research & Branding Group, у грудні 2016 р. 34% населення були готові назавжди покинути Україну, тоді як 55% українців сказали, що не хотіли б кудись їхати [8]. Порівняно з лютим 2015 р. міграційні настрої населення збільшилися на 6%. Найсильніші емігрантські настрої спостерігаються серед молоді. Так, 55% українців до 30 років готові покинути країну. Серед осіб у віці 30 років готові емігрувати – 47%, серед осіб у віці 40 років – 38%, а серед осіб у віці 50 років – 28%. Головними причинами можливої еміграції в грудні 2016 р. українці назвали пропозицію прибуткової роботи (28%) і збройний конфлікт (27%). Далі йдуть економічні проблеми в країні (19%) і сімейні обставини (18%), а також відсутність умов для самореалізації (9%) і політична нестабільність (7%). Третина українців (29%) заявила, що ніякі обставини не змусять назавжди покинути країну (рис. 4).

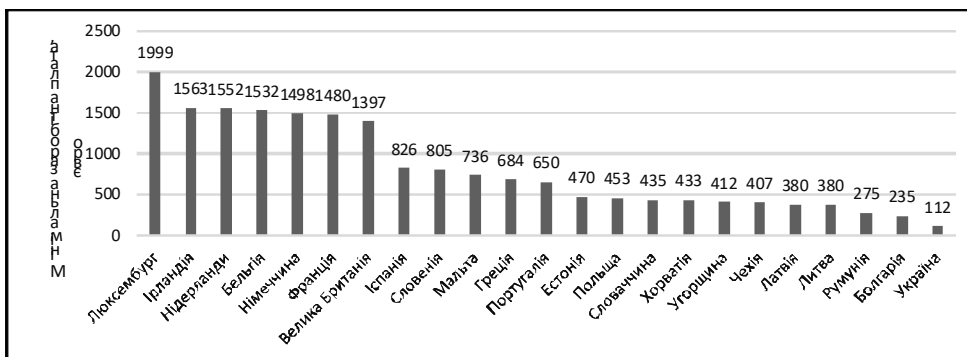


Рис. 3. Мінімальна заробітна плата в країнах ЄС, січень 2017 р.

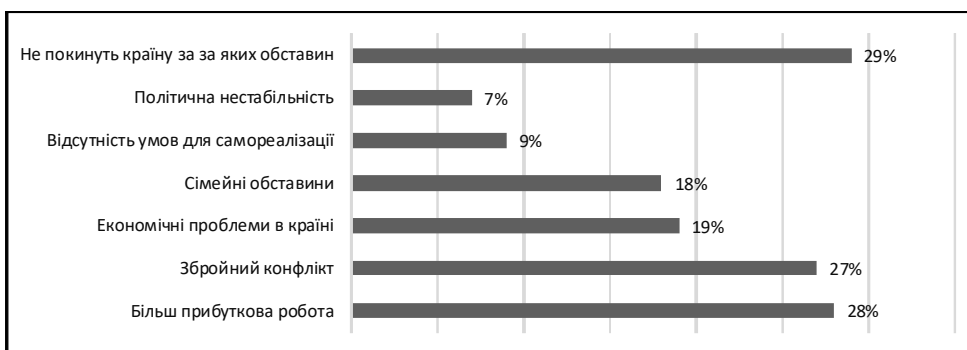


Рис. 4. Причини можливої еміграції населення України

Серед основних сфер працевлаштування українських трудових мігрантів (окрім «інтелектуальної» трудової міграції) є будівництво (чоловіки), праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство (рис. 5).

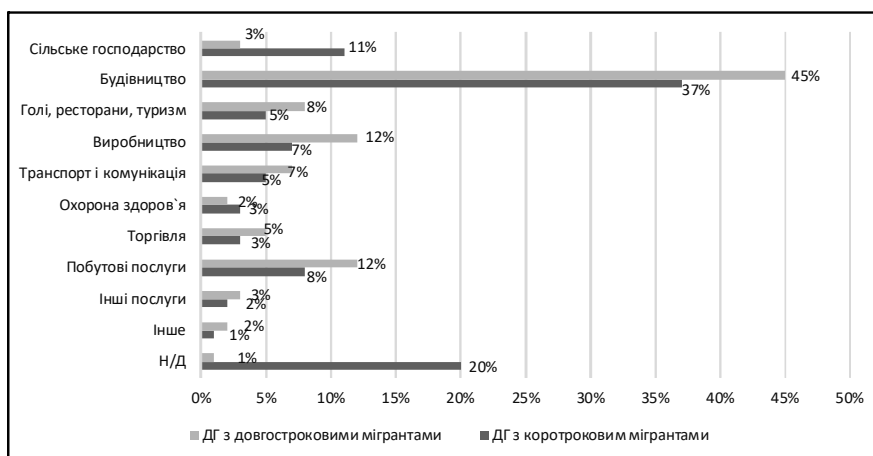


Рис. 5. Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном

Згідно з результатами дослідження фінансових надходжень, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України, проведеного МОМ в 2014–2015 рр., дві третини мігрантів переказували кошти в Україну у 2014 р. У середньому це приблизно 4,3 тис. дол. США на рік.

Згідно з висновками дослідників, які базуються на економіко-математичному моделюванні, без переказів Україна втратила б 7,1% економічного потенціалу. Споживання б зменшилося на 18%, а доходи домогосподарств – на 14–21%.

Розрахована на основі даних дослідження сума грошових переказів становила 2,8 млрд дол. США. Окрім грошей, трудові мігранти також зробили перекази в натуральній формі на загальну суму 100 млн дол. США на рік. Загальний обсяг грошових переказів у 2014 р. становив майже 2,9 млрд дол. США.

Більше половини, а саме 53% всього обсягу грошових переказів у 2014 р., було переказано неформальними каналами.

За даними цього ж дослідження, із загальної суми грошових переказів мігрантів у 2014 р. на споживання витрачено приблизно 40%. Майже 20% переказів інвестувалися, передовсім, у житлове будівництво, придбання чи ремонт житла. Понад 40% спрямовувалися на заощадження (рис. 6).

Рівень заощаджень значно перевищує обсяг грошових переказів і становить приблизно 4 млрд дол. США, які спрямовуються на придбання нерухомості, товарів тривалого використання та освіти дітей трудових мігрантів.

Водночас з міграцією пов'язані і певні ризики для розвитку. Вона призводить до втрат населення у найбільш активному віці, що мають високий освітній рівень, сприяє зменшенню народжуваності, прискоренню старіння населення.

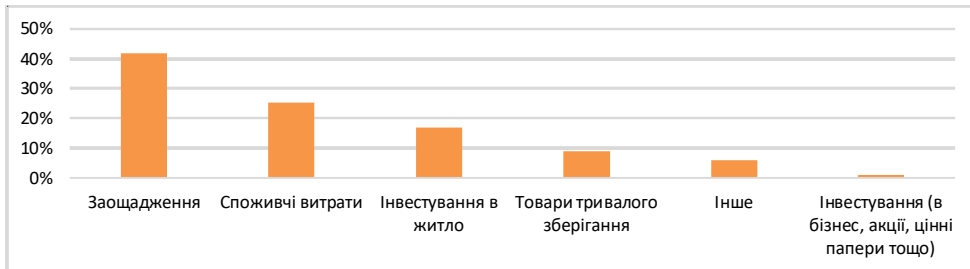


Рис. 6. Розподіл переказаних мігрантами в Україну коштів за цілями використання (2014 – 2015 рр.)

Висновки

Таким чином, в умовах глобалізації першочерговим завданнями державної міграційної політики мають стати: створення інформаційної системи державного контролю за міграційними процесами; розробка державних механізмів щодо зменшення масштабної трудової міграції населення за межі країни. Пріоритетом також має бути удосконалення політики зайнятості в таких напрямках, як зниження рівня безробіття серед молоді через реалізацію комплексних програм щодо оптимізації напрямків професійної підготовки і перекваліфікації, розвиток та державна підтримка малого бізнесу, стимулювання самозайнятості.

Вирішення зазначених завдань вимагає розробки та удосконалення відповідної нормативно-правової бази в сфері зайнятості, а саме: приєднання України до концепцій МОП,

статей Європейської соціальної хартії щодо захисту прав працівників-мігрантів на міжнародному ринку праці; укладання угод щодо працевлаштування з країнами-споживачами української робочої сили, зокрема щодо сезонного працевлаштування, стажування тощо.

З метою зменшення еміграції робочої сили з України необхідним є впровадження системи заходів внутрішнього (заходи макроекономічної стабілізації – створення робочих місць, забезпечення гідного розміру заробітної плати, залучення іноземного інвестування тощо) та зовнішнього (забезпечення можливості офіційної трудової міграції за кордон, вільного повернення з-за кордону, гарантії захисту трудових прав українських громадян за кордоном) спрямування [9].

Список використаної літератури

1. Боков О. В. Міграційні процеси населення України в умовах її інтеграції до світового економічного простору // Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 10. URL : file:///C:/Users/Administrator/Downloads/frvu_2011_10_45.pdf.
2. Федоренко В. Г. Політична економія. URL : http://pidruchniki.com/17481012/politekonomiya/formi_mizhnarodnih_ekonomichnih_vidnosin.
3. Лібанова Е. М. Населення України. Трудова еміграція в Україні. К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
4. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні “Міграція в Україні факти і цифри”. URL : http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.
5. Боков О. В. Міграційні процеси населення України в умовах її інтеграції до світового економічного простору...
6. Там само.
7. Eurostat “National minimum wages in the EU”. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7860532/3-10022017-AP-EN.pdf/b5027315-0570-45df-9eb6-0cfd2a2f13dbc>.
8. Research & Branding Group. URL : <http://rb.com.ua/ukr>.
9. Калініна С. П. Розвиток міжнародних трудових комунікацій в глобальній економіці: теоретико-методологічний аспект. URL : Вінниця : ТОВ “Нілан-ЛТД”, 2015. 286 с.

*Стаття надійшла до редакції 12.06.2017
Схвалена до друку редколегією 20.06.2017*

**О. Bokov,
A. Liubarska**

CURRENT TRENDS IN EXTERNAL LABOR MIGRATION AS AN INDICATOR FOR IMPROVEMENT OF SOCIO-ECONOMIC POLICY OF UKRAINE

This article analyzes the current state of external labor migration of the population in Ukraine. The causes of external labor migration activation processes are considered. The directions for the improvement of public migration policy are defined.

Keywords: migration, external labor migration, employment, workforce, labor market, globalization.